

Udenomssnakkens anatomi

Kock, Christian Erik J

Published in:
Maal & Maele

Publication date:
2014

Document version
Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):
Kock, C. E. J. (2014). Udenomssnakkens anatomi. *Maal & Maele*, 36(3), 23-30.

Udenomssnakkens anatomi

Af Christian Kock

Vi skal i denne artikel se på hvordan politikere i praksis hengiver sig til den primære uskik i dansk politisk debat: at svare udenom.

Der er 3 hovedkategorier af udenomssvar, hver med flere underkategorier. Hovedkategorierne er:

- At fortie spørgsmålet/kritikpunktet.
- At forholde sig til en *fortegnet* udgave af det (en »stråmand«).
- At *affeje* det, dvs. sige noget i retning af »Det kan jeg helt klart afvise«, men uden at give argumenter for at afvise det.

Især *fortielsesstrategierne* er mangfoldige. Den mest åbenbare måde er at man helt bogstaveligt holder munden lukket. Det gjorde Birthe Rønn Hornbech i op imod et minut i TV2 i november 2008. Det gav stor genlyd i medierne og ude blandt folk. Men det forekommer sjældent. Det gælder i stedet om at camouflere fortielsen af det kritiske punkt ved at snakke om noget andet – for at fylde tiden ud og lægge beslag på opmærksomheden. Dette »andet« kan typisk være selve modparten eller kritikeren – i stedet for dennes kritikpunkter. Det er ofte effektivt at *mistænkeliggøre* den anden, f.eks. ved at tale om hans/hendes *skjulte* motiver – eller om at de f.eks. er uenige med nogen de

»burde« være enige med, eller enige med nogen de »burde« tage afstand fra. Eller man kan forskyde emnet fra de konkrete kritikpunkter til noget helt generelt og overordnet.

Nedenfor gennemgår vi detaljeret nogle debatindlæg og ser strategierne udfoldet i praksis.

Uden om kritikken af offentlighedsloven

I Politiken 18.4. forsvarede daværende justitsminister Morten Bødskov den nye offentlighedslov, som mange længe havde kritiseret. Hans indlæg fortav stort set de afgørende kritikpunkter eller omtalte dem i helt *fortegnet* udgave, og *affejede* til slut kritikken. Alt dette camoufleret af mange ord om de dele af loven som ikke var blevet kritiseret.

Indlægget var rettet til formanden for Danmarks Journalistforbund, Mogens Blicher Bjerregård, som d. 12.4. i samme avis havde kritiseret loven.

Når en politiker nævner en kritik i *fortegnet* form, bliver den enten overdrevet så den virker hysterisk (det kalder jeg »den afskyelige stråmand«) – eller den gøres tandløs (»den ynkelige stråmand«). Nedenfor gør Bødskov det førstnævnte.

Bjerregaards indlæg betonedes to specifikke kritikpunkter. Det ene lød:

»Mange flere dokumenter, som offentligheden i dag har aktindsigt i, vil kunne hemmeligholdes, når de udarbejdes i forbindelse med lovgivningsarbejde, også selv om de kommer fra andre styrelser eller ministerier.« Det andet lød: »En del lovgivningsarbejde er efterhånden flyttet fra folketingsalen til møder, hvor ordførere indgår såkaldte stemmeaftaler eller forlig. Også i denne proces risikerer åbenheden at blive kortsluttet af en helt ny paragraf, der forhindrer indsigt i dokumenter udvekslet mellem ministre og andre folketingsmedlemmer.«

Bødskovs svar til Bjerregaard begynder sådan:

Du udtrykker i et åbent brev i Politiken (12.4.) din bekymring for regeringens forslag til en ny offentlighedslov.

»Når man læser dit indlæg, kunne man få det indtryk, at mørklægningsgardinerne uigenkaldeligt er ved at blive rullet ned på Slotsolmen, og at forslaget er noget, vi politikere har fundet på i en hermetisk lukket proces, som Dansk Journalistforbund (DJ) først for nylig har fået nys om.«

Det er »stråmænd«. Bjerregaard sagde intet af den art, men kritiserede to konkrete ting i loven. Hvilke oplyser Bødskov ikke.

Bødskov fortsætter:

»Forslaget udbygger og moderniserer på en lang række punkter

offentlighedens adgang til indsigt i den offentlige forvaltning. Journalister og borgere vil fremover få nye muligheder for at føre kontrol med, at alt går rigtigt til i forvaltningen, eksempelvis vil man som noget nyt kunne søge aktindsigt i KL og Danske Regioner. Samtidig vil journalister bl.a. fremover få mulighed for at søge om aktindsigt i temaer frem for i de enkelte dokumenter, hvilket er tilfældet i dag.«

Disse egenskaber ved loven er vigtige, og det er på sin plads at nævne dem. Men det er irrelevant i forhold til kritikken i Bjerregaards indlæg, der anerkendte forbedringerne i loven, men sagde at de ikke kan »opveje de helt centrale forringelser«.

Indlægget taler videre om det grundige forarbejde til loven. I syv år har en kommission, med deltagelse af DJ, tilstræbt »den rette balance« mellem større åbenhed og hensynet til at »sikre et velfungerende regeringsapparat«, hvor regeringen kan få den rådgivning den behøver.

Dette har også ringe relevans. Bjerregaard har jo ikke sagt at loven er sjusket forberedt, men derimod kritiseret dens konkrete ulemper. Mange frygtelige love er jo vedtaget i visse lande efter grundig forberedelse.

Afledning

Bødskov fortsætter med at omtale en »udfordring« som lovkommissionen

påpegede i 2009, nemlig at »organiseringen af offentlige myndigheder har ændret sig«, og derfor er »dele af den faglige ekspertise, der oprindeligt lå i departementerne, lagt ud i styrelser.« Det gør at ministre må søge råd uden for deres departement, dvs. i styrelser m.v. Og så bliver det »den tilfældige omstændighed, om et kontor ligger i departementet eller i en styrelse, som afgør spørgsmålet om aktindsigt.«

Og hvad så? kunne man spørge. Dette kaldes en »udfordring« (management-jargon for et problem). I dag, hvor ministre ofte rådgives af styrelser uden for ministeriet, har denne rådgivning efter den hidtidige lov været åben for aktindsigt, mens interne dokumenter fra ministeriets departement har været undtaget; så ja – der er en forskel. Men er det et problem? Ville en smartere løsning så ikke være også at give aktindsigt i den interne rådgivning? Bødskovs (uudsagte) argument for de kritiserede stramninger synes at være at når offentligheden efterhånden har fået aktindsigt i mere af ministrenes rådgivning end før i tiden, så er dét ikke så godt (en »udfordring«). Hvorfor siger han ikke. Mange ville nok snarere mene at denne udvikling er glædelig. Her hvor et svar på de reelle kritikpunkter for alvor skulle falde, skuffes vi.

Bødskov fortsætter med at DJ deltog i kommissionen i syv år og støttede dens løsningsforslag på dette punkt. Selv om dette skulle være faktisk rigtigt, er det udenomssnak i

forhold til kritikken om stramningernes skadelighed. Nok er Bjerregaard formand for DJ – men DJ har måske først for nylig fået øje på at »mange flere dokumenter, som offentligheden i dag har aktindsigt i, vil kunne hemmeligholdes«. Bødskov fortier dog fortsat kritikken af denne uheldige effekt. Han taler i stedet videre om den af ham beskrevne »udfordring« og siger at DJ bør komme med forslag til at løse den, eftersom DJ jo har været med i det forberedende arbejde og har haft indflydelse. DJ har f.eks. ønsket præcisering af den såkaldte »ministerbetjeningsregel«, og det ønske har politikerne efterkommet: De har klargjort »i hvilke særlige tilfælde denne undtagelsesregel kan bruges, og at reglen på ingen måde er en blankocheck for centraladministrationen.«

Dette er ret sort tale for den almindelige borger der gerne vil danne sig en mening. Når Bødskov taler om »en præcision af den såkaldte 'ministerbetjeningsregel'« (han mener »præcisering«), er det så den samme regel som mange har kritiseret, og som lukker for aktindsigt i sager som der før var aktindsigt i? Selv om man når så langt i forståelsen, er det uklart hvordan reglen er blevet »præciseret«, ud over den påstand at den ikke er en »blankocheck for centraladministrationen«.

Affejning

Her nærmer vi os affejningsstrategien. Kritikken af at mange flere dokumenter nu kan hemmeligholdes, er

ikke blevet tilbagevist eller på anden måde besvaret; og at det er sådan, synes derfor at stå fast, uanset at reglen under forberedelsen er blevet »præciseret«. Hvorfor den nye bestemmelse har løst et problem, måske endda et alvorligt et, er også fortsat uklart.

Det kommer der dog en antydning om i Bødskovs næste afsnit, der igen omtaler det grundige forarbejde og tillige nævner »modsatrettede hensyn»: »borgerne og medierne får bedre adgang til at føre kontrol med, at alt går rigtigt til i forvaltningen, samtidig med at vi sikrer, at skiftende regeringer kan fungere og modtage en tilstrækkelig kvalificeret rådgivning«. Altså, den kritiserede nye bestemmelse skal tilgodese et positivt hensyn, nemlig at »skiftende regeringer kan fungere og modtage en tilstrækkelig kvalificeret rådgivning«.

Her ville man gerne høre hvordan det bliver muligt nu, og hvorfor det ikke var muligt før. Men desværre er indlægget næsten forbi. Skønt alle sikkert kan se at det nævnte hensyn er vigtigt, har vi intet hørt om hvordan den nye bestemmelse, der jo begrænser aktindsigten, skulle tilgodese dette hensyn. Dét at der hidtil har været aktindsigt i en større del af rådgivningen, hvordan har det været en hindring for tilstrækkelig kvalificeret rådgivning? Kan der gives eksempler på det?

Hvis Bødskov havde givet autentiske eksempler af den art, eller – i mangel deraf – bare et enkelt kon-

strueret, men troværdigt eksempel, havde han haft en mere overbevisende sag. Men den slags eksempler synes ikke at eksistere: Journalisten Martin Krasnik efterlyste dem ca. 25 gange i et interview med Bødskov i DR2's »Deadline« den 17.4.; de fremkom ikke. Også i avisindlægget vi har gennemgået, havde Bødskov chancen for at sandsynliggøre, med bare ét konkret eksempel, at den nye lovs indskrænkning af aktindsigt tjener et vigtigt samfundshensyn. Men indlægget slutter med to fritsvævende postulater, nemlig at vi stadig har »en åben og gennemsigtig forvaltning i Danmark«, og at »Dansk Journalistforbund ingen grund har til bekymring«. Det falder ind under svarkategorien *affejning*.

Morten Bødskov måtte gå som justitsminister da det blev klart at han havde stukket Folketinget en plade i en anden sag. Det var en kringlet affære (og man kan tvivle på at en minister fra oppositionen i samme situation havde handlet anderledes). Alligevel faldt han. Jeg var selv med til at kommentere det i »Deadline« den aften. Dér sagde jeg at Bødskov har stået for en syg politisk kultur, der især handler om at svare udenom, og af den grund var det godt han gik.

Modpartens suspekter motiver

Hele regeringens kampagne for offentlighedsloven (som oppositionen jo stod bag) var præget af disse flove ikke-svar-strategier. Et lærerigt

eksempel er den socialdemokratiske medie- og kulturordfører Mogens Jensens indlæg i *Politiken* den 15. 5.2013, der stort set ikke indeholdt andet. Det begynder sådan:

»SOM POLITIKERE står vi på mål for den lovgivning, vi lægger frem. Vi er vant til, at den bliver vendt og drejet i offentligheden, vurderet og kritiseret, så vi som samfund kan tage stilling på et oplyst grundlag.

Sådan skal det være.

Det kendetegner et demokratisk samfund som det danske, at medierne har en helt afgørende rolle i at kvalificere den offentlige debat ved at bringe forskellige synspunkter til torvs. Normalvis har vi tillid til, at det sker på en afbalanceret og objektiv måde. Men sådan er det ikke altid. Og slet ikke, når det gælder det forslag til ny offentlighedslov, som regeringen har lagt frem. Her er det tydeligt for enhver, hvad journalisterne selv mener om offentlighedsloven.«

Mogens Jensens hovedsynspunkt er altså at de journalister der argumenterer mod den nye lov, er forudindtagede. Er det et relevant argument imod at de skriver om den? Det giver os jo intet svar på selve det de skriver. Så strategien er faktisk den kendte: fortielse, dækket af at der tales om noget andet: forudindtaget, dvs. suspekte *motiver*.

Mogens Jensen skriver videre at »man stort set ikke kan finde én

eneste artikel – hvis overhovedet nogen – i de landsdækkende medier, som har en positiv vinkel på offentlighedsloven, eller som primært beskæftiger sig med de mange dele af lovforslaget, hvor der gives mere åbenhed«. Han kan have ret i at medierne ikke kun bør skrive om kontra-argumenter, men også om pro-argumenter i enhver sag. Men det er stadig ikke det centrale. Det centrale er derimod at vi behøver regeringens argumenter og dens svar på modargumenter.

Så er der dette udsagn: »eksperter bruges som sandhedsvidner, selv om de offentligt klart har tilkendegivet, at de er modstandere af loven«. Også dette kunne give en interessant debat om debatten – men ikke om argumenterne i den. Indlægget siger: »der er tale om to uenige parter, hvor den ene ikke har sandheden mere på sin side end den anden«. Rigtigt nok, men her gælder det samme: Den der vil opponere mod en andens mening om en sag, bør argumentere for at det vedkommende siger, er galt – også når den anden er en ekspert med en mening om noget på sit fagområde. Det er ikke godt nok at man vil diskvalificere ekspertens mening bare fordi han/hun har én.

Men her kommer det igen: Mogens Jensen siger at »journalister, redaktører og eksperter har forsøgt at påvirke debatten. Normalt ville de faggrupper være påpasselige med at give udtryk for deres egne private holdninger til en sag, netop for at undgå, at der kan stilles spørgsmåls-

tegn ved troværdigheden af deres dækning». Mener han at de hvis fagområde berøres af en politisk debat, skal holde lav profil i den debat? Altså, hvis en kræftlæge f.eks. synes at en kræftplan er dårlig, så skal han være »forsigtig« med at fremføre sin »private holdning«? Værd at diskutere – men igen er vi ude i at Mogens Jensen reelt *fortier* fremførte modargumenter og i stedet siger noget der har til hensigt at *mistænkeliggøre* kritikernes saglighed eller motiver.

Det er klart at man har lov at kritisere enhver eksperts holdning og argumenter; men det er netop ikke det indlægget gør. Det indeholder næsten kun »debat om debatten«, men reelt intet om hvad det er for nogle *fortrin* ved loven der er så vigtige, og som medierne påstås at have underbelyst (hvilket de måske har) – og hvad der er svaret på argumenterne om dens *ulemper*. Især kunne man ønske noget mere til svar på den konkrete kritik mod to paragraffer: § 24 og 27. Svaret skulle klargøre hvad der var godt ved at indføre disse bestemmelser, respektive hvad var der galt ved ikke at gøre det.

Modpartens suspekte alliancer

Det sker desværre daglig at ledende politiske talsmænd, derunder regeringstalsmænd, argumenterer så svagt for deres standpunkter at det er pinligt. Samme Mogens Jensen skrev 20.4. 2013, også i *Politiken*, et indlæg imod Danmarks Lærerforenings ageren i lærerkonflikten – idet

han kritiserede at DLF havde Dansk Folkeparti som forbundsfælle i denne sag. »I Danmark går Danmarks Lærerforening hånd i hånd med det eneste parti i Folketinget, der håndfast ønsker intolerance og diskrimination indført i vores fælles folkeskole«, hed det.

Den forhenværende socialdemokratiske minister Torben Lund betegnede den 23.4. denne kritik som hykleri fra Socialdemokraternes side, eftersom de jo ofte havde indgået forlig med Dansk Folkeparti. Lund beskyldte også regeringen for aftalt spil i lærerkonflikten, for asocial og miljøfjendtlig politik og for at have »svigtet sit valggrundlag og konsekvent gennemført reformer vendt mod de dårligst stillede«.

Uden at tage stilling til Lunds beskyldninger på disse punkter kan man slå fast at Mogens Jensens argumentation imod Lærerforeningen, der byggede på selve det at den har allieret sig med Dansk Folkeparti, vitterlig var svag. Han *fortav* det der frem for alt var behov for fra hans side i den konkrete sag: kritikken af den hårde kurs som Lærerforeningens modpart, KL, førte i lærerkonflikten. Hvem Lærerforeningen måtte være enig eller allieret med i den sag, er ligegyldigt eller i bedste fald ganske sekundært. Selv hvis man skulle mene at Dansk Folkepartis holdninger oftest er forkerte, bliver en holdning ikke forkert af selve det at DF også har den. Tilhængere af motorveje behøver ikke skamme sig over at Hitler fik bygget motorveje; om de er

en god idé, er uafhængigt af om Hitler gik ind for dem. Og om DLF var på gal kurs i lærerkonflikten, er helt uafhængigt af om de her var enige med DF. At argumentere om lærerkonflikten ud fra den art mistænkeliggørende argumenter, i stedet for at pege på hvad der var det gode ved regeringens kurs og/eller det gale ved DLF's kurs, var irrelevant – og igen tjente det som dække over manglende svar, dvs. *fortielse* af relevante modargumenter.

Modpartens manglende loyalitet

Og mistænkeliggørelsen tog til i Mogens Jensens gensvar til Lund to dage senere. Under rubrikken »Torben Lund tilsværter Socialdemokratiet« hed det bl.a.: »Torben Lund bruger sit tidlige otium, finansieret af en solid pension fra politiske poster, som er givet ham i tillid af Socialdemokratiet, til nu, overalt hvor han kan komme af sted med det, at tilsværte socialdemokrater og skabe mistillid til vores gamle parti. Han er blevet det, som der, og undskyld udtrykket, desværre ikke findes mere præcist ord for end: redepisser.«

At Torben Lund kan kaldes »redepisser« fordi han ofte nedgør sit gamle partis nuværende politik, er muligt, men det er udenomssnak i forhold til den aktuelle sag: regeringens politik i lærerkonflikten. Og at trække Lunds pension, »givet ham i tillid af Socialdemokratiet«, ind i diskussionen, er grotesk. Er meningen at fordi Lund får penge som Social-

demokratiet har skaffet ham (?!), burde han forstå at han er købt til tavshed? Det mener Mogens Jensen trods alt næppe. Han kan mene at Lund er dødirriterende og en dårlig kammerat. Men det er ligegyldigt i forhold til om regeringens politik er rigtig. Derfor kommer det ikke offentligheden ved.

Relevante svar savnes

Nu har vi set de dominerende ikke-svars-strategier udført i praksis. Fortie, fortegne, affeje. Ikke noget kønt syn. Hensigten med denne kommentar er ikke at tage stilling i de omtalte politiske sager: offentlighedsloven, lærerkonflikten osv. Hensigten er at demonstrere præcis hvordan ledende talsmænd for ledende partier med deres ikke-svar svigter borgernes berettigede forventning om relevant og vægtig argumentation i vigtige sager. De partier der synes at de ligger ufortjent lavt i vælgerens omdømme, kan måske søge en del af årsagen her.

*Christian Kock
professor i retorik
Københavns Universitet*

Udenomssnak og andre former for ikke-svar er bl.a. belyst med mange eksempler i min bog *De svarer ikke: fordummende uskikke i den politiske debat*. København (Gyldendal) 2011; opdateret og udvidet udg. 2013. Desuden i Jonas Gabrielsen, Heidi Jønch-Clausen og Christina Pontoppidan i *Forskydninger*: »Mellem svar og

ikke svar: En retorisk analyse af Lars Løkke Rasmussens svar på tirsdagspressemøderne». *Journalistica* 1, 1 (2011), 112-129. I webmagasinet raeson.dk har der under betegnelsen *Udenomssnak* kørt en lang serie med konkrete eksempler på og analyser af politikere der ikke svarer.